

його непересічну значущість на тлі минувшини Речі Посполитої. Зібрані, ретельно збережені, науково опрацьовані, розміщені і художньо оформлені згідно з тематико-експозиційними планами у цілісну постійну чи тимчасову експозицію, вони у міжвоєнний період гідно репрезентували сторінки минулого Волині. Через них молодь активно прилучалася до історичних знань та досвіду старших поколінь.

Джерела та література

1. Волинський краєзнавчий музей (далі – ВКМ), Друковані матеріали, №34235
2. ВКМ, Персоналії, №4960
3. Державний архів Волинської області, ф. 46, оп. 2, спр.127
4. Державний архів Волинської області, ф. 158, оп. 1, спр. 705
5. Державний архів Рівненської області, ф. 160, оп. 1, спр. 75
6. Дмитрук В., Рудецький П. Польські дослідники оборонних споруд Луцька міжвоєнного періоду/ В. Дмитрук, П. Рудецький //Zamojsko – wołyńskie zeszyty muzealne. Т. II. – Zamość: Muzeum Zamojskie w Zamościu, 2004. – S. 197-202.
7. Львівська наукова бібліотека імені В.Стефаніка Національної академії наук України (далі – ЛНБ імені В. Стефаніка НАН України), відділ рукописів, ф. 88, спр. Прус 109
8. ЛНБ імені В. Стефаніка НАН України, відділ рукописів, ф.88, спр. Прус 136
9. ЛНБ імені В. Стефаніка НАН України, відділ рукописів, ф. 88, спр. Прус 139
10. Ошуркевич О. Етнографія Волинського музею у Луцьку (1929-1939 рр.) / О. Ошуркевич// Тези наукової конференції до 100-річчя Волинського єпархіального сховища, 18-20 травня 1993 р. – Житомир: Житомирський обласний краєзнавчий музей, 1993. – С. 41-42
11. Силук А. Волинський краєзнавчий музей: сторінки історії формування колекції / А. Силук // Волинський музей. Історія і сучасність. Науковий збірник. Випуск II. - Луцьк: Надстир'я, 1999. – С. 5-8
12. Archiwum Akt Nowych (далі – ААН), zesp. 14, sygn. 6998
13. ААН, zesp. 14, sygn. 6999
14. ААН, zesp. 14, sygn. 7001
15. ААН, zesp. 14, sygn. 7006
16. ААН, zesp. 14, sygn. 7028
17. ААН, zesp. 14, sygn. 7030
18. Bochowski Z. Związek muzeów w Polsce / Z. Bochowski // Nauka Polska. – 1935. – Т. XX. – S. 221-223.
19. Fitzke J. Muzeum ks. Ostrojskich Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego w Ostrogu i uwagi na temat polityki muzealnej na Wołyniu / J. Fitzke // Zemla Wołyńska. – 1939. - № 1. – S. 56
20. Ziemia Wołyńska. – 1921 – 1939 pp.

УДК : 373. 5(477.81):061.2-053.5/.6 (477.81/.82) «1923/1930»

В. Добровичська

РІВНЕНСЬКА УКРАЇНСЬКА ГІМНАЗІЯ – ОСЕРЕДОК ПЛАСТОВОГО РУХУ НА ВОЛИНІ (1923–1930 РР.)

У статті проаналізовано участь учнівської молоді Рівненської української приватної гімназії у молодіжній національно-патріотичній організації «Пласт». Показано співпрацю волинського і галицького «Пласту». Виокремлено активних гімназистів – учасників пластового руху на Рівненщині. З'ясовано причини ліквідації польською владою «Пласту» на території Волинського воєводства.

Ключові слова: Рівненська українська гімназія, «Пласт», Волинь, Галичина, скаутський рух.

The participation of students of Rivne Ukrainian private gymnasium in the youth national-patriotic organization «Plast» was analyzed in the article. The cooperation of Volyn and Galician «Plast» was shown. The active high-school students – members of Rivne plast movement were determined. The reasons of an abolition of «Plast» by the Polish authorities in the Volyn province were clarified.

Key words: Rivne Ukrainian Gymnasium, «Plast», Volyn, Galicia, the scout movement.

Свідома патріотична волинська молодь у 20-х роках долучилася до скаутського руху, який знайшов своїх прихильників в Україні ще з початку ХХ ст. На західноукраїнських теренах перша молодіжна організація «Пласт» виникла 1911 р. у Львові, а назву від англійського Scout (розвідник), запропонував син Івана Франка – Петро. Організація базувалася на оригінальній системі філософсько-ідеологічних поглядів, вирізнялася власною педагогічною системою і чітко окресленим способом життя, а ідейні засади «Пласту» набули виразного національного змісту [14, с. 267]. П. Франко послуговуючись назвою «Пласт» уважав, що вона відповідала організаційному змісту назви скаут і означала «передні, стежі, значить пластуни мають бути передовиками, що йдуть вперед, шукають добрих і певних доріг для своєї нації і людства» [1, арк. 6 зв.].

Першими організаторами «Пласту» в Галичині були Іван Чмола, Петро Франко та Олександр Тисовський. Вони розрізнено створили молодіжні гуртки, які швидко знайшли своїх прихильників. Два останніх діяли при львівських гімназіях і не носили мілітарного характеру, на відміну від гуртка І. Чмоли, в якому провідною ідеєю було визволення України, а члени його гуртка стали першими організаторами Українських січових стрільців [1, арк. 1].

Від другої половини 1912 р. пластуни запропонували ідейне гасло «Клич кинемо», щоб у своїх лавах згуртувати якомога більше молоді з Галичини та Буковини. Це принесло вагомі результати, бо вже 1914 р. гуртки діяли в 37 населених пунктах, а в окремих місцевостях створили одночасно декілька гуртків. Із часом пластові відділи координували свою працю, прийняли статут і обрали керівний склад. Головою Пластової Управи став О. Тисовський, а замісником – П. Франко. Для знайомства широкого загалу з пластовим рухом організатори видали друком брошури «Пластовий однострій», П. Франка «Пластові гри і забави», а також перший підручник О. Тисовського «Пласт» (1913 р.). На першому з'їзді, який відбувся у квітні 1913 р. затвердили пластовий однострій, а О. Тисовський запропонував увести перші пластові відзнаки [1, арк. 6 зв.–9].

У Галичині під час Першої світової війни члени «Пласту» входили до легіону Українських січових стрільців, брали участь у становленні Західноукраїнської Народної Республіки, долучилися до української Галицької армії, поклавши своє життя в українсько-польській війні 1918–1919 рр.

Події української революції 1917–1920 рр. сприяли політичному і національно-культурному пробудженню волинян. За короткотривалий період існування Української держави населення знайомилося із українською історією і літературою. У селах і містах культурний простір заповнювала просвітницька робота громадських активістів із населенням через створення аматорських

театральних і хорових гуртків, у яких пізнавали історичну спадщину українського народу та відбувалося національне самоусвідомлення. Значну роль у поглибленні відчуття національної приналежності відіграли українізовані школи, з яких молоде покоління виходило з «високим ідейним наставленням» [8, с. 33].

Витоки пластового руху в Рівненському повіті беруть початок із містечка Олександрія. Тут, молоде покоління захоплене періодом козаччини в українській історії, тяжіло до створення власної організації – «Малі Козаки». Знайомство з галицькою пластовою літературою трансформувалося у гурток українського «Пласту», який спершу об'єднав лише шість осіб: Теодосія Довгалюка, Теодосія Семенюка, Павла Гаврилюка, Миколу Плюцінського, Василя Синька та Володимира Боровського. В такий спосіб, наприкінці 1922 р. відбулося становлення «Пласту» в Олександрії, а згодом гурток організували відповідно до положень пластового руху. Першою живою рекламою українських пластунів у одностроях стала їх присутність на з'їзді повітових філій «Провіті» в Рівному. Про розростання пластового руху на Волині згадує активний його учасник В. Боровський: «Це було великою насолодою бачити вчорашню, національно занедбану дітвору і молодь, як вона маршувала в одностроях, у струнких пластових рядах. Ця молодь швидко вибивалася у провідні лави української свідомої національної спільноти на Волині. Батьки, бачучи корисний моральний та освітній вплив Пласту на дітвору й молодь, радо посилали своїх дітей до нас і підтримували матеріально нашу організацію» [8, с. 37].

Волинський «Пласт» об'єднав молоду генерацію, яка ввібрала дух національно-визвольних змагань українського народу за власну державність. Звісно, що польська влада дозволу на створення самостійного молодіжного осередку надати не могла. До того ж, «сокальський кордон» повинен був ізолювати Волинь від Галичини, які ще до недавнього часу були під юрисдикцією двох держав – Росії і Австро-Угорщини, пройшли різний історичний відтинок шляху, а нині опинилися в складі відродженої Польщі. В Галичині вирував національний дух, і тому поляки свідомо намагалися не допустити проникнення українських ідей на волинський ґрунт, помилково вважаючи, що населення у такий спосіб можна ізолювати від галицького впливу. Зважаючи на ці обставини, молодіжний осередок «Пласт» зареєстрували як спортивно-виховну секцію при Рівненській «Провіті». Це сприяло розвитку скаутського руху, так як просвітяни допомагали їм матеріально, забезпечували приміщеннями, дозволяли користуватися просвітянськими бібліотеками, допомагала у проведенні пластових з'їздів і свят [9, с. 47].

Однак, не дивлячись на штучні перепони польської влади, зв'язок галичан із волинянами був налагоджений. У жовтні 1922 р. Голова Верховної Пластової Управи – О. Тисовський надіслав до Рівного лист із словами підтримки: «З правдивою радістю привітали ми звістку «що на Волині в поневоленій країні тьми і горя, гуртуються вірли – Скоби, простують крила і ладяться до лету у сонячні простори пластових ідей. Стремління до цих ідеалів Пласту хай буде метою Вашого гуртка; ніколи не лише словами, а і ділами покажете, що на ідеях українського «Пласту» вихована українська молодь справді покликана до цього, щоби розбитий, обезсиленний, придавлений до землі український нарід підняти з упадку, оживити і одним спільним шляхом повести до свободи, тоді все, що здорове і добре у Вашій суспільности, стане під нашим стягом» [3, арк. 1].

Перші пластові гуртки, як в Галичині, так і на Волині об'єднували молодь у навчальних закладах. Один із керівників пластового руху, культурно-освітній референт рівненської повітової «Провіті», Степан Семенюк створив при Рівненській українській гімназії пластовий курінь [12, с. 72]. Не випадково, що найбільше прихильників «Пласту» було у Рівненському повіті, адже саме українська гімназія – одна із трьох діючих у Волинському воєводстві стала осередком пластового життя. У спогадах колишній гімназист Федір Тижук відмітив, що до організації пластового гуртка ім. гетьмана Мазепи долучилися учні 6-го класу гімназії, серед яких був і його брат Олександр. У гімназійний пластовий курінь увійшли дівчата та хлопці. Курінним став Федір Тижук, а опікуном – учитель гімназії Володимир Беняк, який пройшов хороший військовий вишкіл у морській артилерії царської армії, а згодом був старшиною армії УНР.

Інформацію про галицький «Пласт» рівненські гімназисти черпали з українських часописів, а також посібника О. Тисовського «Життя у Пласті» (1921), проте головним джерелом знань була книга основоположника скаутингу – англійського генерала Баден-Пауелла. Брати Тижукі захопилися патріотичним молодіжним рухом, до якого примикало все більше активної і зацікавленої молоді. У рідному селі Межиричі Рівненського повіту юнаки організували два пластові курені – жіночий імені Лесі Українки та чоловічий імені Тютюнника. Пластуни мандрували мальовничими місцями, влаштували вечірки біля річок – Горині та Случа, де співали українських пісень і танцювали «Чумака», «Запорозжя», «Гонту». Мистецтво національного танцю волинській молоді відкрив у школах танцю відомий український хореограф Василій Авраменко, який перебував у Західній Волині 1923 р. У Межиричах знаходилася одна з п'яти, організованих ним шкіл національного танцю у Волинському воєводстві.

Участь у скаутському русі, формування активної позиції національно свідомих українців відобразилося у біографіях багатьох пластунів. Зокрема, це прослідковується і в життєписі Ф. Тижук. Після закінчення гімназії він два роки працював у Рівненському повітовому банку. В 1930 р. був призваний до польського війська, а наступного року вступив на медичний факультет Львівського університету Яна Казимира. Однак, навчання було перерване арештом за «неблагонадійність» на другому курсі й ув'язненням у Рівненській тюрмі. За вироком суду, йому заборонили жити у Рівненському повіті. Медичну освіту здобув 1938 р. і з політичних мотивів виїхав до Німеччини. Тут працював асистентом хірурга, а в роки Другої світової війни з 1942 р. опікувався здоров'ям остарбайтерів, які були вивезені на примусові роботи до Німеччини, а з 1948 р. проживав у Канаді [11, с. 182–183].

14 жовтня 1926 р. у Рівному був закладений курінь ім. Байди Вишневецького, до якого увійшли гуртки «Ластівка», «Степові вітри», «Сокол», «Дзвіночок». Окрім цих осередків до куреня увійшло ще 67 учнів Рівненської української гімназії [3, арк. 42].

Наприкінці грудня 1926 р. на нараді пластових куренів у Рівному С. Семенюк звернув увагу на різний характер волинського і галицького пластового руху. Ці відмінності полягали в тому, що «галицький пласт гуртує міську молодь, а волинський навпаки – сільську молодь, малоосвічену сильно тілом, а слабку духом, слабо свідому своєї національності та громадських обов'язків». Відповідно до цього, в резолюції ухвалили наступні рішення: пошук і об'єднання прихильників пластового руху на теренах Рівненського повіту; сплату кожним куренем одноразового внеску – 10 злотих до Верховної пластової команди; організацію кожним куренем у святкові дні прогулянок-екскурсій до населених пунктів, у яких були наявні пам'ятки старовини. Цим переслідувалася подвійна мета – знайомство з історією краю, а також зустрічі пластунів із різних місцевостей [3, арк. 35–37].

У січні 1927 р. пластуни Рівненської української гімназії звітували Верховній Команді Пластовій у Львові про розподіл Рівненського куреня імені Байди-Вишневецького, у результаті якого виник мішаний курінь при гімназії із 56 гімназистами. До куреня увійшло п'ять чоловічих гуртків: «Орел» (сім учнів із сьомого класу); «Пугач» (десять учнів із п'ятого класу); «Олень» (сім учнів із шостого класу); «Бобер» (дев'ять учнів із четвертого класу); «Лисиця» (десять учнів із четвертого та п'ятого класу). Окрім цих осередків діяв один жіночий «Фіалка» (сім учениць п'ятого та шостого класу), а також два гуртки новачків, у яких були три дівчинки й така ж кількість хлопчиків. Патроном куреня визначили князя Костянтина Острозького, але за короткий час назву змінили на курінь імені гетьмана Мазепи. Обрали пластову команду: курінний – Федір Тижук (учень сьомого класу); курінний суддя – Олександр Тижук (учень сьомого класу); курінний писар – Олександр Горобій (учень сьомого класу); курінний скарбник – Галина Якимчук (учениця п'ятого класу), а її заступник Микола Фридрих (учень сьомого класу). Для підтримання контактів із львівським центральним осередком, рівненські пластуни просили надсилати зі Львова обіжники, урядові подання і вказівки за адресою: м. Рівне, вул. Поштова, 6 [3, арк. 69].

Виявом налагодження товариських взаємин рівненських пластунів із галичанами стало проведення незабутнього форуму 18–19 серпня 1927 р. в Олександрії Рівненського повіту. До містечка прибуло 26 пластунських старшин із Галичини. Окликами «Скоб» і

«Слава Україні» їх вітало близько двох тисяч пластунів та пластунок Рівненського повіту, а також пластуни з Кременця, Володимир-Волинська та Луцького повіту. Під відкритим небом молодь розкинула шатра, співали пісень і танцювали, виконували фізичні вправи та узгоджували плани на майбутнє. За діями пластунів спостерігала польська поліція, однак ніяких перешкод проведенню зустрічі не чинила, проте все побачене зафіксувала у звітній документації [13, с. 51–54].

Рівненська Округна Пластова команда 19 серпня в Олександрії організувала зустріч, а наступного дня відбулася спільна нарада провідників пластового руху [3, арк. 55]. Цей захід відомий, як перший з'їзд представників 7 і 8 куренів пластових округів. Відбувся він у читальні бібліотеки «Просвіти» під головуванням верховного отамана, професора С. Левицького, а протокол вів секретар В. Боровський. На з'їзді виступили голова 7 пластового куреня Володимир-Волинська – А. Річинський і голова 8 куреня – С. Семенюк. Разом із тим, присутні заслухали звіти та обговорили стан пластового руху на Волині [2, арк. 1–10].

Перебування у «Пласті» передбачало різноманітні форми і напрямки культурно-освітньої праці, фізичної підготовки, практичного пластування (мандрівництва і таборівництва), громадсько-політичної діяльності. Серед пластунів проводилися спортивні змагання, які влаштовували під час таборів, з'їздів та сходин. Так, під час зустрічі в 1927 р. в олександріївському лісі у бігові серед дівчат на 60-метрівці перемогу здобула учениця Рівненської української гімназії – Антоніна Горохович. Це свідчило про високий рівень фізичного виховання української молоді [9, с. 81, 104].

Однією із форм виховання були мандрівки, які відбувалися історичними місцями та фізично загартовували молодь. «Пласт» виховував молодь на ідеях національно-визвольної боротьби українського народу, здатної стати провідниками визвольного руху. Пластуни куреня Рівненської української гімназії в уніформах із відзнаками пройшли маршрутом, який пролягав через села Межиричі та Самостріли Рівненського повіту. Польська влада була занепокоєна розвитком скаутського руху, вбачала у ньому прояви націоналізму й намагалася його призупинити. З цією метою на шпальтах газет поширювалася інформація про виховання «Пластом» радикально-налаштованих націоналістів, небезпечних для Польської держави. Як зауважує дослідниця волинського пластового руху Ю. Візів, саме у польськомовних газетах, українську гімназію називали «осередок воєнничого українського націоналізму», «кузнящею антидержавної пропаганди» [9, с. 147]. Активними учасницями пластового осередку були учениці гімназії: Антоніна Горохович, Катерина Оболонська, Ольга Зброжек, Лідія Тижук, Ганна Ковбаса, Неоніла Цвей, Маруся Кікець, Зоя Маєвська [10, с. 290].

Згодом ці учениці стали активними учасницями культурно-просвітницького товариства «Союз українок», а А. Горохович упродовж декількох років була його незмінним секретарем. Її доля склалася так, що в подальшому вона долучилася до пластового руху в еміграції. Уродженка с. Межиричі Рівненського повіту, середню освіту здобула в Рівненській українській гімназії, а вищу агрономічну освіту в Дублянах біля Львова. Навчалася на факультеті української філології Львівського університету, проте перервані студії завершила в Оттавському університеті Канади, де отримала диплом магістра славистики. З юнацьких років належала до «Пласту», в якій пройшла шлях від юнацької курінної до діловода Уладу Пластових Новачок у Головній Пластовій Булаві. У Канаді працювала у пластовому видавництві технічним редактором журналів: «Готуйсь», «Юнак» і «Пластовий Шлях» [7, с. 133].

Із часу створення «Пласту» на Рівненщині органи місцевої польської влади відслідковували кожен крок молодіжної організації, про що засвідчують архівні документи із грифом «таємно». Польські урядовці були занепокоєні тим, що в пластових гуртках молодь проходить військовий вишкіл і виховання відбувається у націоналістичному дусі. Так, 14 червня 1930 р. слідчий відділ направив лист старості Рівненського повіту щодо проведення політичних акцій у Рівненській українській приватній гімназії. До виявлених порушень належало те, що без відома кураторіуму в навчальному закладі діяв історичний гурток на чолі з учителем Миколою Ваврисевичем. Засідання гуртка відбувалися у приватних помешканнях учнів та вчителя. У М. Ваврисевича збиралися учні сьомого та восьмого класу для підготовки до проведення випускних іспитів. У листі зазначалося, що вчитель пропонував учням після закінчення шкільного року виїжджати до таборів «Пласту», де можна познайомитися із професорами Львівського університету та дізнатися більше про вищий навчальний заклад. Окрім, Ваврисевича, поліція цікавилася і вчителем Корольчуком – керівником спортивного гуртка, до якого входили гімназисти-пластуни, а сам гурток послуговувався інструкціями молодіжної патріотичної організації [5, арк. 21].

Польську владу особливо непокоїли «нелегальні політичні акції» у Рівненській українській гімназії, які проходили весною 1930 р. у «націоналістично-сепаратистському» дусі та моральна підтримка окремих учителів. У звітній документації польської поліції зазначалося, що у гімназії діяв таємний історичний гурток, участь у якому брали Софія Маєвська, Арсен Бондарчук, Антоніна Горохович та інші гімназисти. Опікувався роботою гуртка вчитель М. Ваврисевич. Гуртківці видавали нелегальний часопис «Дзеркало», який наскрізь був проіннятий українськими ідеями, приміром, це виказувала стаття із промовистою назвою «Хто ми, чий ми діти і ким ми закуті?». Упродовж 1930 р. виявили п'ять чисел «Дзеркала», яке видавали учні 8-го класу А. Довгопільський і Теменюк. Усіх «неблагодійних» гімназистів, причетних до «Пласту», який польська влада вважала нелегальною організацією, тримали на контролі. У цьому списку значилися Теодосій Робітницький, Михайло Бляхарчук, Теменюк, Бондарчук, Шумський, Євгенія Китновська, Володимир Кадлубовський, Анатоль Довгопільський (котрого, ще й підозрювали у налагодженні контакту зі студентом Львівського університету Ростиславом Волошином). Окрім, приналежності до «Пласту» двох гімназистів – Василя Саблія і секретаря організації Лідію Тижук ще підозрювали у належності до членів Української військової організації і поширенні антидержавних брошур [5, арк. 5].

Поляки контролювали розгортання пластового руху на теренах Волинського воєводства. Польська влада застосувала репресивні заходи, щодо пластових гуртків, які підтримували тісні контакти із галичанами. Після ретельних обшуків виявили ряд галицьких пластових видань: «Молоде Життя. Часопис Українського Пласту», «Українська справа», брошури «Пластовий Гурток», «Відродження», «Пластовий шлях», «Пластовий табір», календар «Скоб». У листопаді 1930 р. поляки заборонили діяльність патріотичної молодіжної організації на території Рівненського повіту [4, арк. 191]. Ця ліквідація відбулася на тлі проведеної акції «пацифікації» з 20 вересня по 17 жовтня 1930 р. у Галичині, коли ліквідовувалися відділення «Пласту» та інші українські організації і закривалися українські навчальні заклади.

Після офіційної заборони діяльності «Пласту», з Волинського кураторіуму надійшла вказівка про перехід повного складу українських пластунів-гімназистів до польської скаутської організації – Союз польських карцерів [6]. Але ці принизливі умови гімназисти не прийняли. Й хоча молодіжну українську організацію заборонили, гімназійна молодь вдалася до нелегальних форм роботи. «Пласт» у Західній Волині й надалі діяв підпільно до кінця десятиліття, а багато його членів співпрацювали з підпільними структурами Української військової організації та Організації українських націоналістів.

Одже, поширення скаутського руху в Західній Волині було протидією польській політиці, яка демонструвала зневажливе ставлення до основ національного життя українців. Упродовж декількох років Рівненська українська гімназія була осередком пластового руху в Рівненському повіті. Заборона викладання історії України, як навчального предмету, не могла стерти історичну пам'ять у свідомості волинян. Пізнання минушини, її героїчних сторінок національно-визвольної боротьби та культурної спадщини виносилося за межі гімназійних стін. Саме через проведення різноманітних заходів, пластуни знайомилися із вітчизняною історією, гартували волю і фізичний дух, тому що «Пласт» об'єднав нове молоде покоління, готове до жертвовної боротьби за волю української нації.

Джерела та література

1. Центральний державний історичний архів, м. Львів, ф. 389, оп. 1, спр. 92. Замітки невідомого автора з історії пластового руху на території Західної України, 14 арк.

2. ДЦА, м. Львів, ф. 389, оп. 1, спр. 184. Протокол 1 з'їзду представників куреня 7 і 8 пластових округів, який відбувся в Олександрії 20 серпня 1927 р., 10 арк.
3. ДЦА, м. Львів, ф. 389, оп. 1, спр. 185. Матеріали про діяльність 61 пластунського куреня ім. І. Богуна в м. Олександрія (звіти, протоколи зборів, інструктивні матеріали і переписка з Волинськими пластунами з обміну досвідом роботи), 79 арк.
4. Держархів Рівненської обл., ф. 30, оп. 18, спр. 1753. Протоколи обшуку та допитів членів української націоналістичної організації «Пласт» і УВО (українська військова організація) і переписка, 192 арк.
5. Держархів Рівненської обл., ф. 30, оп. 18, спр. 1754. Доноси поліції про політичні гуртки, організовані учнями української гімназії, 25 арк.
6. Рівненський обласний краєзнавчий музей. – Інв. № 14288.
7. Антоніна Горохович // Літопис Волині. Науково-популярний збірник волинезнавства. – Вінніпег, 1982. – Ч. 13–14. – С. 133.
8. Боровський В. До історії українського пласту на Волині // Літопис Волині. Науково-популярний збірник волинезнавства. – Вінніпег, 1971–1972. – Ч. 10–11. – С. 31–41.
9. Візитів Ю. Пластовий рух на Волині в міжвоєнний період: Монографія [Текст] / Ю. М. Візитів. – Рівне: Волинські обереги, 2008. – 180 с.
10. Гуцуляк М. Про близьке далека. Рівненська українська гімназія 1923–1939 рр. [Текст] / Михайло Гуцуляк. – Ванкувер, 1976. – 299 с.
11. Д-р медицини Федір Тижук // Федір Тижук // Літопис Волині. Науково-популярний збірник волинезнавства. – Вінніпег, 1982. – Ч. 13–14. – С. 182–183.
12. Савчук Б. П. Волинська «Провіста» [Текст] / Б. П. Савчук. – Рівне: Видавнича фірма «Ліста», 1996. – 154 с. : іл.
13. Тижук Ф. Початки Пласту на Волині / Федір Тижук // Літопис Волині. Науково-популярний збірник волинезнавства. – Вінніпег, 1982. – Ч. 13–14. – С. 51–54.
14. Якимович Б. З. «Пласт», Український пластовий улад // Енциклопедія історії України: У 10 т. / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. – К.: Наук. думка, 2011. – Т. 8 : Па – Прик. – 2011. – С. 267 – 268.

УДК 271.222(438+477.8)"1926/1937":050(477)(091)

А. Сорокун

ПОЛЬСЬКА ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКВА НА ВОЛИНІ У ВИСВІТЛЕННІ ПЕРІОДИЧНОГО ЖУРНАЛУ «УКРАЇНЬСЬКА НИВА» 1926–1936 РР.

Досліджується періодичний друкований орган «Українська Нива» у Православному аспекті. У статті наведені основні публікації часопису, пов'язані з функціонуванням Польської Православної Церкви на Волині та проведено системно-аналітичний аналіз матеріалу. Також, аналізуються публікації Петра Певногого – головного редактора видання.

Ключові слова: «Українська Нива», міжконфесійні відносини, Волинь.

It is being investigated the periodical edition «Ukrainska Niva» in Orthodox aspects. The article contains the main magazine publications related to functioning of Polish Orthodox church in Volyn region as well as system analytical analysis of material. Also it is being investigated the publications of main editor Petro Pevnyy.

Key words: «Ukrainska Niva», interconfession relations, Volyn.

У Відповідності до Ризького договору, 18 березня 1921 року, підписаного між Польщею та комуністичною Росією, Західна Волинь опинилася у складі Польської держави. У цьому ж році було утворене Волинське воєводство, яке займало 35 754 кв. км. Згідно з переписом населення, проведеним в 1921 році, загальна кількість населення становила 1 435 059. Основну частину склали православні, їх нараховувалось 1 066 842 осіб, що становило 77% від загальної кількості проживаючого на Волині населення. Католиків, римського обряду, нараховувалось 166 512 осіб або 11,58%. Третю за чисельністю групу складали іудеї, їх проживало у Волинському воєводстві 164 740 осіб або 11,46%. Протестантів було 36 695 (2,55%). І незначну чисельність становили греко-католики та представники інших віросповідань – 0,05%. [24, с. 32]. Як бачимо, основну частину населення Волині становила православна людність, а Волинська єпархія була найбільшою у складі Православної церкви в Польщі, так у 1925 році вона налічувала 760 парафій, що більше ніж взяті разом чотири сусідні, православні єпархії (Поліська єпархія 298 парафій, Віленська – 158, Гродненська – 130, Варшавсько-Хелмська – 65.) разом 651 парафія. [3, с. 8]. За національною складовою більшість становили українці 1 050 000 осіб [19, с. 46].

В такій ситуації у Волинському воєводстві, питання міжконфесійних відносин набувало особливої ваги і актуальності. Після проголошення Польської державності, статус Православної церкви залишався нерегульованим, а ні польська влада, яка в ті часи була заклопотана іншими, не менш важливими справами в державі, а ні саме православне духовенство і керівництво, яке ще не усвідомлювало свого подальшого буття без чіткого «попеченства» Москви, не могло «організувати релігійного життя» на Волині. Така ситуація Волинської єпархії не подобалася багатьом церковним настоятелям Волинського воєводства, які вбачали в такому адмініструванні прояв анархізму [15, с. 38]. Серед них і був другий вікарій Волинської Єпархії, єпископ Кременецький Діонісій (Валединський), який вже тоді проводив свої переговори з польською владою щодо своєї канонічної юрисдикції у воєводстві. [22, с. 1]. Врешті, уряд Польщі, декретом від 1 липня 1921 року, визнав за єпископом Кременецьким Діонісієм право канонічної юрисдикції в межах Волинської єпархії. В січні 1922 р. у Варшаві відбувся собор православних єпископів, метою якого було вирішення правового положення Православної церкви в Польщі та встановлення, так званого «конкордату» між Церквою і Урядом [3, с. 19]. Проте, Польський уряд мав свої плани стосовно Православної церкви в Польщі. Свою домінуючу позицію у відносинах держава – церква було викладено в адміністративному акті, що мав назву «Тимчасові правила про відношення Уряду Речі Посполитої до Православної церкви в Польщі» від 30 січня 1922 року. Згідно цих положень, Польський уряд лишив за собою право затверджувати, призначати та замінювати православне духовенство. [20, с. 36]. В ряді інших нормативних документів прийнятих протягом 1920-1930 рр., обумовлювався синодально-консисторіальний устрій, головним органом залишався синод у складі єпископів, на чолі з митрополитом. [14, с. 68].

Конфлікт між проросійськими силами і «руським» духовенством з одного боку та автокефальними, відцентровими силами з іншого боку, набув свого апогею 8 лютого 1923 року, вбивством митрополита Юрія (Ярошевича), архимандритом Смарагдем. На чолі церкви став новий митрополит Діонісій (Валединський), який залишив за собою Волинську кафедру, що й не дивно, адже Волинська єпархія, яка налічувала майже половину православного населення усієї Речі Посполитої, залишалася ключем до контролю всього православ'я в Польщі.

Православна церква в свідомості польської людності, інтерпретувалася як насильницький інструмент асиміляції Російської імперії, тому одразу з отриманням незалежності, польський уряд розпочав роботу над створенням автокефалії і розірвання будь яких стосунків з Російською Православною Церквою [23, с. 14]. Польський уряд в особі тодішнього міністра релігійних віросповідань та народної освіти С.Грабовського успішно провів переговори у справі автокефалії з Константинопольським патріархом Григорієм VII.